

แก้ปัญหานักศึกษา พบว่า การใช้คำถามกระตุ้นจะมีผลต่อการแก้ปัญหานักศึกษาแต่มีผลในทางบวกกับการทำให้เกิดความคิดวิจารณ์ญาณและทักษะในการประเมินความคิดของตนเอง (Metacognitive skills) นักศึกษาแนะนำว่าการสอนแบบปกติโดยไม่ใช้คำถามกระตุ้นจะต้องมีการแนะแนวทางและกระตุ้นเตือนด้วยกลวิธีสอนหลากหลายรวมทั้งมีการกระตุ้นถาม จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการเรียนการสอน

จากงานวิจัยข้างต้นจึงพอจะประมวลได้ว่าวิธีสอนการแก้ปัญหามีผลทำให้เกิดความคิดวิจารณ์ญาณและเพิ่มทักษะการคิดในการแก้ปัญห ารวมทั้งสามารถทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นด้วย ซึ่งสามารถจัดการเรียนการสอนการแก้ปัญห ในทุกวิชา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีการแก้ปัญหาย่างสร้างสรรค์ของทอร์แรนซ์ ซึ่งเน้นการคิดหาทางเลือกหลายๆแบบ ก่อนที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญห โดยมีกระบวนการ 5 ขั้นตอนคือการค้นหาความจริง การค้นพบปัญหา การตั้งสมมุติฐาน การค้นพบคำตอบและการยอมรับผลจากการค้นพบ โดยมาประยุกต์ใช้กับการเผชิญปัญหาสุขภาพเสพติด เนื้อหาที่สอนจะสอดแทรกทักษะชีวิตซึ่งประกอบด้วย 6 แผนการจัดการเรียนรู้และกำหนดให้นักเรียนศึกษาเป็นกลุ่ม ร่วมกันกำหนดปัญหาของสถานการณ์ที่ศึกษาค้นหาสาเหตุของการแพร่ระบาดของยาเสพติด แนวทางการป้องกันและแก้ปัญห ด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียในแต่ละแนวทางและสรุปพิจารณาเลือกแนวทางอย่างรอบคอบและนำเสนอหน้าชั้นเรียน โดยครูเป็นผู้สนับสนุน ช่วยเหลือและแนะนำเพิ่มเติมจนนักเรียนเกิดการเรียนรู้ ส่งผลให้นักเรียนสามารถแก้ไขปัญห และหลีกเลี่ยงปัญหาสุขภาพเสพติด ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

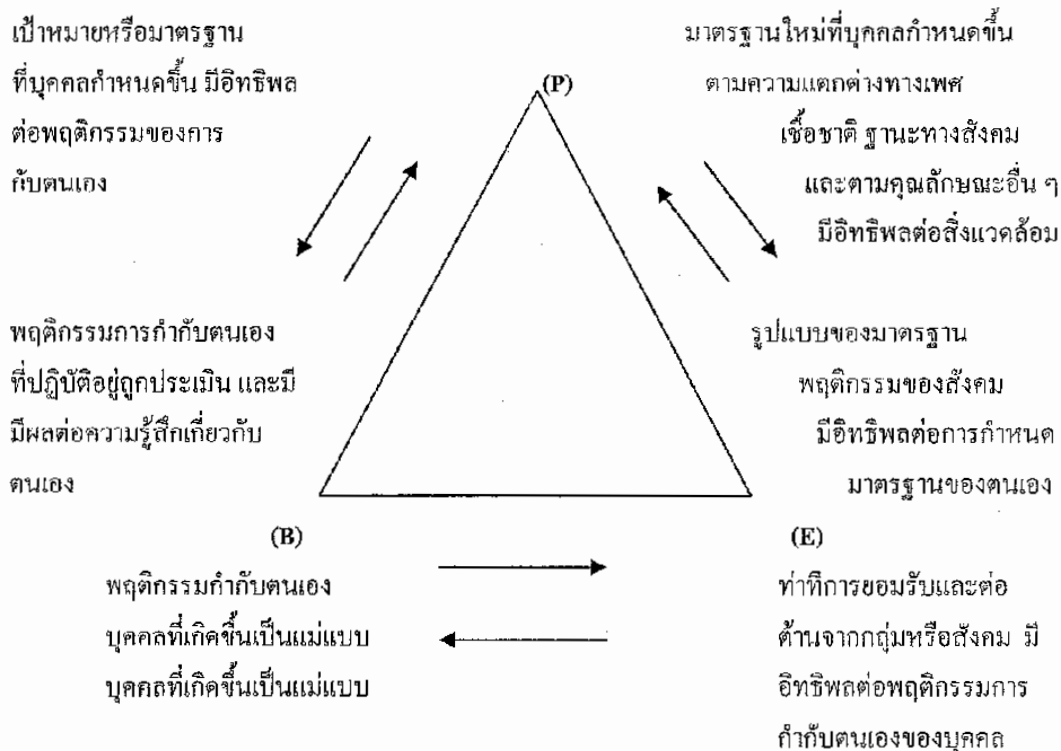
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีสอนการเสนอตัวแบบ

แบนดูรา (Bandura, 1986 : 47-49) ได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ซึ่งต่อมาได้ขยายความรู้ในแง่มุมต่างๆ เพิ่มขึ้น แล้วเปลี่ยนชื่อทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory) ในปี 1986 แบนดูรา กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากตัวแบบ โดยผ่านกระบวนการสังเกต คือ การสังเกตพฤติกรรมและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลอื่นซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม เมื่อผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบแสดงออกถึงการกระทำนั้นๆ ผู้สังเกตก็จะสามารถรับรู้การกระทำเก็บไว้เป็นสัญลักษณ์ และจะเป็นข้อมูลให้บุคคลนำมาพิจารณากระทำพฤติกรรมต่อไป

แบนดูราอธิบายว่าพฤติกรรมของบุคคล ไม่ได้ถูกผลักดันโดยพลังภายใน (Inner Force) ไม่ได้ถูกปรับแต่งอย่างอัตโนมัติ (Automatically Shaped) และไม่ได้ถูกควบคุมโดยสิ่งเร้าจากภายนอก (External Stimuli) เท่านั้น แต่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างปัจจัยทั้ง 3 คือ ปัจจัยทางพฤติกรรมของบุคคล (Behavior -B) ปัจจัยทางปัญญาของบุคคล (Personal Factor = P)

และปัจจัยของสิ่งแวดล้อม (Environmental Influences = E) โดยที่ปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดเปลี่ยนไป อีกสองปัจจัยที่เหลือจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 ปัจจัย 3 ประการที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์

ที่มา : Gredler, 1992 : 324

3.1 ความหมายของตัวแบบ

ประสาธ อิศรปริดา (2538: 291) อธิบายว่า แม่แบบเป็นแหล่งของสาระที่มีอนุภาพซึ่ง มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 641) อธิบายว่า เป็นสิ่งที่กำหนดให้ถือ เป็นหลักหรือเป็นแนวดำเนินตาม เป็นตัวอย่างที่จะอ้างอิงเป็นบรรทัดฐานได้

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2544 : 236) อธิบายว่า ตัวแบบ (Modeling) ไม่จำเป็นต้องเป็นตัว แบบที่มีชีวิตเท่านั้น อาจจะเป็นตัวแบบที่เห็นในโทรทัศน์หรือภาพยนตร์หรือเป็นรูปการ์ตูนใน หนังสือ หรือคำบอกเล่า หรือข้อมูลที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งมนุษย์เราสามารถเรียนรู้และ เลียนแบบจากตัวแบบเหล่านี้ได้

แบนดูรา (Bandura, 1986: 206) อธิบายว่า แม่แบบมีหน้าที่ถ่ายทอดสารสนเทศไปยังผู้สังเกตเป็นสิ่งที่แนะเพื่อให้ผู้สังเกตปฏิบัติเช่นเดียวกับแม่แบบ

แกซดิน (Kazdin 1989:198) อธิบายว่า แม่แบบทำหน้าที่ชักจูงหรือส่งเสริมให้ผู้สังเกตปฏิบัติตามแม่แบบ กล่าวคือ เมื่อผู้สังเกตพบว่า แม่แบบได้รางวัลผลกระทบบางอย่างไม่พึงประสงค์หรือถูกลงโทษก็จะชักจูงไม่ให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม และเมื่อผู้สังเกตพบว่าแม่แบบได้รับผลกระทบบางอย่างที่ดีและได้รับรางวัล จะทำให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม

จากความหมายของตัวแบบจึงสรุปได้ว่า ตัวแบบเป็นตัวอย่างที่สามารถอ้างอิงเป็นบรรทัดฐานได้ อาจจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ ซึ่งมนุษย์สามารถเรียนรู้โดยการสังเกตพฤติกรรมเมื่อผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบแสดงออกถึงการกระทำนั้นๆ แล้ว จะนำมาเก็บเป็นข้อมูลเพื่อนำมาพิจารณาแล้วมาประยุกต์ให้เหมาะสมเป็นพฤติกรรมใหม่ของตน

3.2 ประเภทของตัวแบบ

ประเภทของตัวแบบ แบนดูรา (1977 : 40-51) ได้แบ่งประเภทของตัวแบบออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

3.2.1 ตัวแบบที่มีชีวิต (Live Model) หมายถึง ตัวแบบที่มีชีวิตซึ่งผู้สังเกตสามารถมีปฏิสัมพันธ์ หรือสังเกตได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านสื่อหรือสัญลักษณ์อื่น

3.2.2 ตัวแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Model) หมายถึง ตัวแบบที่บุคคลสังเกตผ่านสื่อหรือสัญลักษณ์ เช่น ตัวแบบที่ปรากฏตามการบอกเล่า ปรากฏในหนังสือ เทปบันทึกภาพหรือผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ

3.3 ข้อดีและข้อจำกัดของตัวแบบชนิดต่าง ๆ

ข้อดีและข้อจำกัดของการเสนอตัวแบบที่มีชีวิตจริง มีรายละเอียดดังนี้ (จินตวีพร เหมะจารีย์กุล, 2536 : 24-25)

3.3.1 ข้อดีของการเสนอตัวแบบที่มีชีวิตจริง

3.3.1.1 การแสดงตัวแบบประเภทนี้สามารถปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ของตัวแบบที่จะเสนอกับผู้สังเกตให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ได้

3.3.1.2 ผู้สังเกตให้ความสนใจและเลียนแบบได้ดีกว่าวิธีอื่นเพราะรับรู้ว่าเป็นตัวแบบประเภทนี้ใกล้เคียงหรือเหมือนกับสภาพจริงมากที่สุด

3.3.2 ข้อจำกัดของการเสนอตัวแบบที่มีชีวิตจริง

3.3.2.1 การฝึกตัวแบบให้แสดงพฤติกรรมที่เป็นขั้นตอนและแสดงอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้สังเกตเลียนแบบตามนั้นยาก ถ้าตัวแบบแสดงพฤติกรรมได้ไม่สมจริง ผู้สังเกตอาจไม่สนใจที่จะเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบนั้น

3.3.2.2 ขณะดำเนินการระบวนการเสนอตัวแบบ หากเกิดเหตุขัดข้องขึ้นต้องระงับการระบวนการเสนอ ทำให้เสียเวลาในการดำเนินการใหม่หรือไม่สามารถดำเนินการได้อีก

3.3.3. ข้อดีของการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์

3.3.3.1 ตัวแบบเพียงตัวเดียว สามารถก่อให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมแก่นบุคคลจำนวนมากอย่างพร้อมเพรียงกันในหลายๆ สถานการณ์อย่างกว้างขวาง (Bandura, 1977 : 40) เช่น ตัวแบบจากโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

3.3.3.2 สามารถจัดกระบวนการเสนอตัวแบบให้เหมาะสมตามความต้องการก่อนนำมาใช้

3.3.3.3 สามารถใช้กับสภาพการณ์ที่สังเกตได้ยากเช่น พฤติกรรมของตัวแบบขณะทำการผ่าตัด ขณะทำคลอดหรือขณะช่วยชีวิตผู้ป่วย (Peterson et al, 1984 : 196-203)

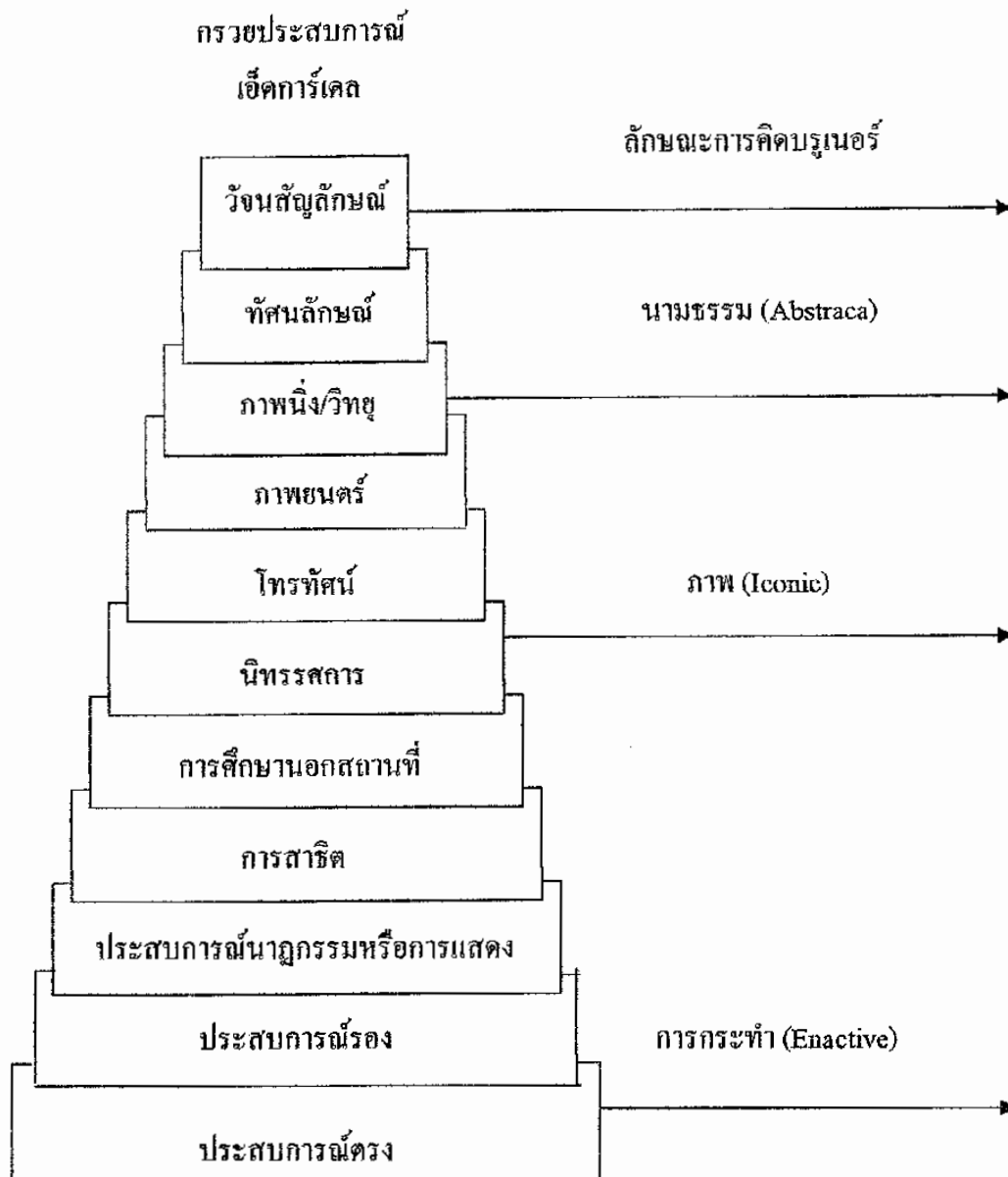
3.3.3.4 ดึงดูดความสนใจสูง และอยู่ในสภาพแวดล้อมของบุคคลตลอดเวลา (Bandura, 1977 : 40)

3.3.4 ข้อจำกัดของการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์

ตัวแบบสัญลักษณ์ที่ไม่สมจริงหรือขัดแย้งกับพฤติกรรมของตัวแบบที่มีชีวิตจริงในสังคมอาจทำให้ผู้สังเกตเกิดความสับสน ไม่เชื่อ และไม่เลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบนั้น (ประเทือง ภูมิภัทรคม, 2535 : 266)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ตัวแบบที่มีชีวิตจริงคือผู้ป่วยยาเสพติด โดยการเล่าเรื่องราวและประสบการณ์ต่างๆ ในระหว่างการเสพยาเสพติดแก่นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และใช้ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์คือการชมวิดิทัศน์ที่เป็นภาพยนตร์และสารคดีเกี่ยวกับยาเสพติด โดยสื่อการสอนทั้งสองชนิดสามารถทำให้เด็กนักเรียนเห็นเหตุการณ์อย่างเป็นรูปธรรมและจูงใจให้เด็กได้ปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการลดเวลาในการเรียนรู้ของเด็กนักเรียน โดยตัวแบบชนิดต่างๆ สามารถแสดงเป็นกรวยประสบการณ์เอ็ดการ์เคลและแนวคิดของบรูเนอร์ (1966) ได้ตั้งภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 กรวยประสบการณ์เอ็ดการ์เดคและแนวคิดของบรูเนอร์ (1966)

ที่มา: แนวคิดสื่อการสอนของบรูเนอร์, 1966

3.4 การเรียนรู้พฤติกรรมมนุษย์

แบนดูราได้กล่าวถึงวิธีการเรียนรู้พฤติกรรมมนุษย์ไว้ 2 วิธี (Bandura, 1977 : 17-27)

คือ

3.4.1 การเรียนรู้จากผลกรรม (Learning by Response Consequence) วิธีการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นการเรียนรู้เบื้องต้นที่สุด และเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงก็คือ การเรียนรู้จากผล

ของการกระทำ โดยเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถทางสมองในการที่จะใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มนุษย์มีความสามารถที่จะรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำ ซึ่งผลของการกระทำหรือผลกรรมจะมีหน้าที่ 3 ประการ คือ

3.4.1.1 ทำหน้าที่ให้ข้อมูล (Information Function) การเรียนรู้ของมนุษย์นั้นไม่เพียงแต่เรียนรู้เพื่อการตอบสนองเท่านั้น แต่มนุษย์ยังสังเกตผลของการกระทำนั้นด้วย โดยการสังเกตความแตกต่างของผลกรรมที่ได้รับจากการกระทำของเขาว่า การกระทำใดก่อให้เกิดผลกรรมอย่างไร ข้อมูลด้านนี้จะเป็นแนวทางหนึ่งในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในอนาคต

3.4.1.2 ทำหน้าที่จูงใจ (Motivational Function) กระบวนการเรียนรู้ผลกรรมทำหน้าที่จูงใจหมายถึง ความเชื่อในการคาดหวังผลกรรมของบุคคล กล่าวคือ ผลกรรมใดเป็นที่พึงปรารถนาย่อมจูงใจให้เกิดการกระทำมาก ผลกรรมใดไม่พึงปรารถนาย่อมจูงใจให้เกิดการกระทำน้อยและมนุษย์ก็พยายามหลีกเลี่ยงการกระทำนั้น

3.4.1.3 ทำหน้าที่เสริมแรง (Reinforcing Function) การกระทำใด ๆ ก็ตามถ้าได้รับการเสริมแรง การกระทำนั้นย่อมมีแนวโน้มเกิดขึ้นอีก แต่สิ่งที่สำคัญก็คือเงื่อนไขการเสริมแรง (Reinforcement Contingency) ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้ได้จากข้อมูลเดิมและการจูงใจตลอดจนการหาข้อมูลสรุปได้ถูกต้อง การเสริมแรงจะไม่มีอิทธิพลเลยถ้าบุคคลไม่รู้ว่าเงื่อนไขการเสริมแรงคืออะไร การเสริมแรงจะทำให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่

3.4.2 การเรียนรู้จากการเลียนแบบ (Learning Through Modeling) การเรียนรู้ของมนุษย์จากผลกรรมมีข้อจำกัดอยู่มากเพราะสิ่งที่จะเรียนรู้มีมากกว่าที่เวลาและโอกาสจะอำนวยความสะดวกการเรียนรู้ การเลียนแบบจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้อย่างกว้างขึ้น โดยมนุษย์สังเกตเห็นจากตัวแบบหรือบุคคลอื่นกระทำ ในการเรียนรู้จากตัวแบบนี้ประกอบด้วยกระบวนการสำคัญ 4 อย่างด้วยกัน (Bandura, 1986 : 51-69) คือ

3.4.2.1 กระบวนการใส่ใจใจ (Attention Processes) การเรียนรู้จากการสังเกตจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าหากบุคคลไม่มีความใส่ใจรับรู้อย่างถูกต้องถึงพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออก กระบวนการใส่ใจใจจะเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลจะเลือกสังเกตอะไรจากตัวแบบนี้ ซึ่งองค์ประกอบที่มีผลต่อกระบวนการใส่ใจ ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบย่อยคือ ลักษณะของตัวแบบ กล่าวคือตัวแบบที่มีลักษณะเด่นมีความดึงดูดใจสูง มีความซับซ้อนของพฤติกรรมน้อยจะมีโอกาสให้ผู้สังเกตใส่ใจได้มาก และหากพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกมา กล่าวคือเป็นพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สังเกตก็จะโน้มน้าวให้ผู้สังเกตใส่ใจได้มาก

3.4.2.2 กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes) บุคคลจะไม่สามารถเกิดพฤติกรรมดังเช่นตัวแบบได้ ถ้าหากไม่สามารถจดจำถึงลักษณะการกระทำของตัวแบบ

กระบวนการเก็บจำ เป็นการเก็บรวบรวมแบบแผนของพฤติกรรมของตัวแบบที่ได้สังเกตเห็นทุก ครั้งแล้วนำมาสร้างรูปแบบของพฤติกรรมที่แน่ชัด ข่าวสารที่ตัวแบบแสดงให้เห็นจะถูกเก็บไว้ใน รูปสัญลักษณ์ เช่น ถูกเก็บเป็นภาพหรือเสียงแล้วถ่ายทอดเก็บจำไว้ในรูปของความจำระยะยาวหรือ จำอย่างถาวร กระบวนการนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 2 ด้าน คือ ด้านตัวแบบกับด้านผู้ สังเกต โดยการแปลความข่าวสารของตัวแบบเป็นสัญลักษณ์ในการถ่ายทอดพฤติกรรมของตัวแบบ ที่ได้สังเกตเห็น โดยข้อมูลจะถูกจัดโครงสร้างของข้อมูลใหม่ในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น และเนื้อหา สารที่ทั้งหลายที่ตัวแบบแสดงออกและถูกเก็บไว้ในกระบวนการเก็บจำด้วยความถูกต้อง จะส่งผล ให้มีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการเก็บจำนี้มีเป้าหมายเพื่อ ต้องการให้มีการถ่ายทอดสิ่งที่ได้เห็น ได้อันมาเก็บเป็นสัญลักษณ์ไว้โดยจะเป็นแหล่งรวบรวม ข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ และประมวลไว้ในระบบของความจำเป็นภาพและภาษา มีระบบการนำ ข้อมูลเหล่านั้นมาเสนอซ้ำอีกได้ เพื่อเป็นแนวทางให้บุคคลได้สร้างแบบแผนของพฤติกรรมแบบ ใหม่ได้ โดยขึ้นอยู่กับความสามารถทางปัญญาและโครงสร้างทางปัญญาของผู้สังเกตด้วย

3.4.2.3 กระบวนการแสดงออก (Motor Reproduction Processes or Production Processes) เป็นกระบวนการที่บุคคลแปลงสัญลักษณ์ที่เก็บไว้ในรูปของความจำออกมาเป็นการ กระทำ ซึ่งกระบวนการนี้จะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับการระลึกที่จำได้ทางความคิด การ กระทำตามตัวแบบจำเป็นต้องจัดระเบียบการกระทำไว้ในระบบความจำ โดยให้สอดคล้องกับแบบ แผนพฤติกรรมที่ตัวแบบกระทำในระยะแรกของการกระทำตามตัวแบบ การดัดแปลงการกระทำ ให้มาเป็นพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสมจะทำได้ยาก แต่เมื่อทราบข้อบกพร่องระหว่างการดัดแปลง สัญลักษณ์มาเป็นการกระทำ จะช่วยให้การทำตามตัวแบบในระยะต่อมาถูกต้องมากยิ่งขึ้นในการ เรียนรู้พฤติกรรมทั้งหลายในชีวิตประจำวันของมนุษย์ บุคคลจะปรับแก้พฤติกรรมที่ละเล็กทีละ น้อยจนกระทั่งทำได้ถูกต้อง ทั้งนี้ต้องอาศัยการกระทำที่ผ่านมาเป็นข้อมูลย้อนกลับ (Informative Feedback)

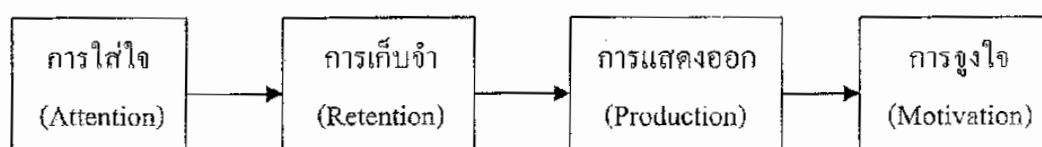
3.4.2.4 กระบวนการจูงใจ (Motivation Processes) การที่บุคคลเกิดการเรียนรู้ แล้วจะแสดงพฤติกรรมหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจ โดยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ของสิ่งล่อใจภายนอก ซึ่งจะต้องกระตุ้นการรับรู้ด้วยสิ่งของที่จับต้องได้และ สังคมยอมรับ อาจจะ แบ่งสิ่งจูงใจหรือแรงจูงใจออกเป็น 3 ประการดังนี้คือ

- 1) แรงจูงใจภายนอก เช่น สิ่งของที่จับต้องได้ ได้แก่ เงินรางวัล ความรู้สึกที่พอใจ การยกย่องชมเชย

2) แรงจูงใจจากการเห็นผู้อื่นได้รับการเสริมแรงหรือลงโทษ หมายถึง การได้เห็นผู้อื่นได้รับผลกรรมจากการกระทำ เป็นแรงจูงใจที่น่าปรารถนาหรือไม่ปรารถนาสำหรับผู้สังเกตแล้วจะจูงใจผู้สังเกตให้กระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้นได้

3) แรงจูงใจในตนเอง หมายถึง แรงจูงใจที่บุคคลให้กับตนเอง อาจเป็นสิ่งของที่จับต้องได้หรือการประเมินตนเอง โดยบุคคลจะมีมาตรฐานสำหรับการกระทำสิ่งต่างๆ เป็นแรงจูงใจให้กระทำหรือละเว้นการกระทำนั้น ๆ ตามตัวแบบ และจากกระบวนการทั้งสี่สามารถสรุปให้เห็นได้ดังแสดงในภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 กระบวนการเรียนรู้จากตัวแบบ

ที่มา : สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2539 : 53

3.5 วิธีสร้างตัวแบบ

แนวทางการสร้างตัวแบบประมวลจากทฤษฎีการเรียนรู้ปัญญาสังคม ซึ่งเป็นฐานแนวคิดเกี่ยวกับการเสนอตัวแบบ กระบวนการเรียนรู้ องค์ประกอบการเรียนรู้ ผลของตัวแบบ กลวิธีในการนำเสนอตัวแบบ ประเภทของตัวแบบ และลักษณะของตัวแบบ มาเป็นแนวทางในการสร้าง ตัวแบบดังนี้ (วาสนา แก้วกล้า, 2538 : 42 - 44 อ้างถึงในแสงจันทร์ ฅ สงขลา, 2542 : 55 - 56)

3.5.1 กำหนดวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้

3.5.2 สืบหาที่หมายทางจิต (Psychological Object) มาเป็นเนื้อหาในตัวแบบ สัญลักษณ์เพื่อให้ผู้สังเกตเกิดการเลียนแบบตามพฤติกรรมของตัวแบบ และคาดหวังในผลกรรมที่จะได้รับ เช่นเดียวกับตัวแบบ

3.5.3 กำหนดตัวแบบโดยการคัดเลือกให้ตัวแบบมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับผู้สังเกต เนื่องจากบุคคลที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันนั้นจะทำให้ผู้สังเกตรู้สึกว่าเขาก็จะทำได้เช่นกัน

3.5.4 มีการจัดสถานการณ์ (Antecedent) เพื่อเอื้อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกับพฤติกรรมของตัวแบบ การเสนอตัวแบบจึงเป็นการจัดสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมเพื่อให้บุคคลเกิดความคาดหวังถึงผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งความคาดหวังจะส่งผลให้บุคคลตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรม หรือไม่กระทำพฤติกรรมได้

3.5.5 กำหนดพฤติกรรมของตัวแบบ โดยพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงนั้นจะต้องอยู่ในระดับความสามารถที่ใกล้เคียงกับผู้สังเกตจึงจะทำให้ผู้สังเกตรู้สึกว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่เขาเองก็สามารถทำได้

3.5.6 กำหนดผลกรรมที่ตัวแบบได้รับ โดยให้การเสริมแรงกับตัวแบบเมื่อตัวแบบสามารถแสดงพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้ เพื่อให้ผู้สังเกตรู้สึกว่าคุณเองมีพฤติกรรมเหมือนตัวแบบแล้วเขาจะได้รับการเสริมแรงเช่นกัน

3.5.7 ความซับซ้อนในการเสนอตัวแบบ จะต้องไม่ทำให้เกิดการสับสนในข้อมูล พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงนั้นต้องแสดงอย่างละเอียดมีขั้นตอนชัดเจน และง่ายต่อการเลียนแบบ เช่น จากสถานการณ์ที่ง่ายไปหายาก

3.5.8 จำนวนเรื่องที่เสนอมีได้ตั้งแต่ระหว่าง 1-3 เรื่องขึ้นไป ระยะเวลาที่ใช้ในการเสนอตัวแบบแต่ละครั้งควรอยู่ระหว่าง 15-20 นาที ส่วนความถี่ของการเสนอในแต่ละเรื่องเว้นช่วงห่างกันตั้งแต่ 3-7 วัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อผู้สังเกตอย่างแท้จริง

3.5.9 การตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งความชัดเจนของพฤติกรรมนั้นจะต้องสังเกตเห็นได้หรือวัดได้โดยใช้ผู้ตรวจสอบตั้งแต่ 2 คน สามารถสังเกตและเห็นตรงกันว่าพฤติกรรมนั้นเกิดหรือไม่เกิด มีความเป็นไปได้หรือไม่

3.6 ข้อควรพิจารณาในการใช้เทคนิคการเสนอตัวแบบ

ข้อควรพิจารณา ในการใช้เทคนิคการเสนอตัวแบบนี้ ประเทือง ภูมิภักทราคม (2535, 269 - 270) ได้เสนอดังนี้

ก. การเสนอตัวแบบจะลดระยะเวลาในการเรียนรู้พฤติกรรมของบุคคล เพราะการใช้ตัวแบบทำให้บุคคลไม่ต้องเรียนรู้ทุกอย่างโดยประสบการณ์ตรง

ข. เทคนิคการใช้ตัวแบบสามารถปรับพฤติกรรมที่ต้องการได้รวดเร็ว

ค. เทคนิคการใช้ตัวแบบเป็นเทคนิคที่สะดวกในการนำไปใช้เพราะสามารถเลือกตัวแบบลักษณะต่าง ๆ ตามที่ประสงค์ได้

ง. เทคนิคการใช้ตัวแบบมีลักษณะเป็นธรรมชาติไม่ทำให้รู้สึกว่าคุณถูกควบคุมหรือรู้สึกผิดปกติไปจากชีวิตประจำวันมากนัก

จ. การใช้เทคนิคการใช้ตัวแบบ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงให้มากก็คือ ความสมจริงของตัวแบบ ประสาท อิศรปริดา (2538: 284) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้ที่ประสิทธิภาพบางอย่างของแม่แบบทำให้ผู้เรียนใส่ใจมาก ได้แก่

- ก. ความมีเกียรติ
- ข. ลักษณะนิสัยใจคอที่กลุ่มยอมรับ
- ค. ความน่าเชื่อถือ

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2544: 247) ได้กล่าวถึงหลักการของการสอนโดยใช้เทคนิคการสอนตัวแบบดังนี้

- ก. บังชี้วัตถุประสงค์ที่จะให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมหรือวัตถุประสงค์เป็นเชิงพฤติกรรม
- ข. แสดงตัวอย่างของของการกระทำตัวอย่างซึ่งอาจจะเป็นบุคคล การ์ตูน ภาพยนตร์ วิดีโอ โทรทัศน์และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ
- ค. ให้คำอธิบายควบคู่กับการให้ตัวอย่างแต่ละอย่าง
- ง. ชี้แนะขั้นตอนของการเรียนรู้โดยการสังเกตแก่นักเรียน เช่น แนะนำให้สนใจสิ่งเร้าที่ควรใส่ใจหรือเลือกใส่ใจ
- จ. จัดเวลาให้นักเรียนมีโอกาสที่แสดงพฤติกรรมการสอนตัวแบบ เพื่อจะได้ดูว่านักเรียนสามารถที่จะกระทำโดยการเลียนแบบหรือไม่ ถ้านักเรียนทำได้ไม่ถูกต้องคงจะต้องแก้ไขวิธีสอนหรืออาจจะแก้ที่ตัวผู้เรียน
- ช. ให้แสดง แก่นักเรียนที่สามารถเลียนแบบได้อย่างถูกต้อง เพื่อจะให้นักเรียนมีแรงจูงใจที่จะเรียนและเป็นผลต่อแก่นักเรียน

3.7 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยการสังเกต

การเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบนั้นจะได้ผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสรุปได้ดังนี้ (อัจฉรา ธรรมภรณ์, 2531 : 92 - 94)

3.7.1 คุณสมบัติของตัวแบบ ตัวแบบที่มีลักษณะสถานภาพทางสังคมสูงเป็นคนเด่น มีเกียรติยศชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป มีความสามารถความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน

3.7.2 ความคล้ายกันระหว่างบุคคลที่ใช้เป็นตัวแบบและผู้สังเกตในด้านต่าง ๆ เช่น ภาวะเพศ รวมทั้งระดับความสามารถ การเลียนแบบจะน้อยลงตามระดับความแตกต่างกันระหว่างตัวแบบและผู้สังเกต

3.7.3 การใช้ตัวแบบ อาจใช้ได้ทั้งตัวแบบชีวิตจริงหรือตัวแบบในภาพยนตร์ก็ได้ โดยตัวแบบที่เป็นคนจริง ๆ จะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ประเภทนี้มากกว่า

3.7.4 ชนิดของพฤติกรรม พฤติกรรมที่มีลักษณะซับซ้อนจะเลียนแบบได้มากต้องใช้การสังเกตหลาย ๆ ครั้ง

3.7.5 ผู้เรียนจะเลียนแบบวิธีการตามมาตรฐานการให้รางวัลกับตนเองจากตัวแบบ

3.7.6 ถ้าผลของพฤติกรรมตัวแบบได้รับหรือผลกระทบ (Consequence) ออกมาในทางที่พึงพอใจ พฤติกรรมที่ได้รับรางวัลจะถูกเลียนแบบมากกว่าพฤติกรรมที่แสดงออกไปแล้วได้รับการลงโทษ

3.7.7 ควรมีการสอนหรือให้คำแนะนำกับผู้เรียนก่อนที่จะให้ดูตัวแบบแสดงพฤติกรรมเพื่อการสร้างแรงจูงใจให้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้พฤติกรรมที่ถูกต้องของตัวแบบ

3.7.8 รางวัลและการลงโทษ ส่งผลต่อการกระทำหลังจากผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรม การเลียนแบบพฤติกรรมตามตัวแบบแล้วได้รับรางวัล หรือผลกระทบที่เขาพึงพอใจเขาก็จะเพิ่มอัตราการแสดงพฤติกรรมนั้น

3.7.9 การจัดให้ตัวแบบได้รับผลกระทบที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยการได้รับรางวัลเมื่อแสดงพฤติกรรมแบบหนึ่ง และได้รับการลงโทษเมื่อแสดงพฤติกรรมอีกแบบหนึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถจำแนกได้ว่าควรเลือกรูปแบบพฤติกรรมใด (Bandura, 1977 : 41 - 50)

3.8 อิทธิพลของตัวแบบ

อิทธิพลที่ทำให้ผู้สังเกตตัวแบบเรียนรู้ได้นั้นตัวแบบจะมีอิทธิพลต่อผู้สังเกตอยู่ในหลาย ๆ ลักษณะ ซึ่งแบนดูรา (Bandura, 1977 : 51 - 52) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของตัวแบบที่มีต่อผู้สังเกตไว้พอสรุปได้ดังนี้

3.8.1 การสร้างพฤติกรรมสร้างสรรค์ บุคคลสามารถนำประสบการณ์ที่ตนมีอยู่ ประกอบกับการกระทำของตัวแบบพัฒนาขึ้นมาเป็นพฤติกรรมใหม่ๆ ได้

3.8.2 การยับยั้งการกระทำ เมื่อผู้สังเกตเห็นตัวแบบถูกลงโทษ ผู้สังเกตมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำตามตัวแบบนั้น

3.8.3 การส่งเสริมการกระทำ ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบกระทำพฤติกรรมใดแล้วได้รับการเสริมแรง (Vicarious Reinforcement) ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำมากยิ่งขึ้น

3.8.4 ด้านอารมณ์ ตัวแบบจะกระตุ้นให้ผู้สังเกตเกิดแนวคิดและความรู้สึกที่คล้ายตามตัวแบบได้

3.8.5 การเอื้ออำนวยให้เกิดการกระทำตามตัวแบบ การกระทำใดที่ตนได้รับผลประโยชน์มีคุณค่าและคนส่วนใหญ่มีความชื่นชอบอยู่เสมอ การกระทำของตัวแบบนั้นก็ทำให้ผู้สังเกตกระทำได้อย่างรวดเร็วและมีความง่ายในการกระทำตาม เป็นการเผยแพร่แนวคิดและการกระทำนั่นเอง

สรุปได้ว่าอิทธิพลของตัวแบบจะช่วยสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ใหม่ ลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เมื่อตัวแบบถูกลงโทษและเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์เมื่อตัวแบบได้รับผลประโยชน์

3.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีสอนการเสนอตัวแบบ

จินตวิพร เชมะจารย์กุล (2536 : บทคัดย่อ) ศึกษาผลของการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ในรูปของเทปบันทึกภาพต่อการลดความวิตกกังวลของนักศึกษาพยาบาลก่อนการศึกษาภาคปฏิบัติ วิชาแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 1 ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสงขลา จำนวน 48 คน ที่จะเข้าศึกษาภาคปฏิบัติวิชาแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาลทำแบบวัดความวิตกกังวลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งได้คะแนนอยู่ระหว่าง ± 1 S.D. กลุ่มตัวอย่างถูกจัดเข้าสู่กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยการสุ่ม กลุ่มละ 24 คน ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเป็นแบบที่มีกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแบบสุ่ม โดยมีการทดลองก่อนและหลังการทดลอง กลุ่มทดลองให้ชมตัวแบบสัญลักษณ์ในรูปแบบเทปบันทึกภาพ 1 เรื่อง จำนวน 2 ครั้งเป็นเวลา 1 สัปดาห์ ส่วนกลุ่มควบคุมให้อยู่ในช่วงเวลาพักด้วยตนเองและไม่ได้ชมเทปบันทึกภาพ หลังจากครบ 1 สัปดาห์แล้วในวันแรกที่นักศึกษาพยาบาลเข้าศึกษาภาคปฏิบัติวิชาแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล ผู้วิจัยวัดความวิตกกังวลของกลุ่มตัวอย่างซ้ำในระยะเวลาหลังการทดลองผลการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อใช้วิธีการทดสอบค่าที (t-test) พบว่าคะแนนความวิตกกังวลของกลุ่มทดลองในระยะเวลาหลังการทดลองต่ำกว่าในระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมคะแนนความวิตกกังวลของกลุ่มทดลองในระยะหลังการทดลองต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิลาสินี หทัยทิพย์ (2539 : บทคัดย่อ) ศึกษาผลของตัวแบบร่วมกับคำถามและตัวแบบร่วมกับบทสรุปที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเนื้อหาวิชาการพยาบาลจิตเวช วิธีสอนที่ใช้ในการวิจัยมี 3 วิธี คือวิธีสอนโดยใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ในรูปแบบเทปบันทึกภาพร่วมกับคำถาม วิธีสอนโดยใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ในรูปแบบเทปบันทึกภาพร่วมกับบทสรุปและวิธีสอนแบบบรรยาย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 หลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ ภาควิชาการศึกษาระดับ 2 ปีการศึกษา 2538 ของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครศรีธรรมราช จำนวน 90 คน นักศึกษาได้รับการสุ่มเข้ากลุ่มทดลองจำนวน 3 กลุ่มๆละ 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย (1) ตัวแบบสัญลักษณ์ โดยบันทึกลงในวีดิทัศน์เรื่องละ 2 รูปแบบ คือตัวแบบสัญลักษณ์ร่วมกับคำถามและตัวแบบสัญลักษณ์ร่วมกับบทสรุป (2) เอกสารประกอบการสอนในแต่ละเนื้อหาการทดลอง ซึ่งมี 3 รูปแบบคือ เอกสารประกอบ การสอนที่มีคำถามร่วมกับเนื้อหา แบบสรุปเอกสารประกอบการ

ตอนที่มอบรูปพร้อมกับเนื้อหาแบบสรุปและเอกสารประกอบการสอนที่มีคำอธิบายเนื้อหาอย่างสรุปเพียงอย่างเดียว (3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการทดลองแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลอง โดยแต่ละกลุ่มได้รับเงื่อนไขการทดลองแตกต่างกัน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่ได้เรียนด้วยวิธีสอนโดยใช้ตัวแบบจากเทปบันทึกภาพร่วมกับคำถาม และวิธีสอนโดยใช้ตัวแบบจากเทปบันทึกภาพร่วมกับบทสรุปในระยะหลังการทดลองสูงกว่าระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

อนันต์ ชูยิ่งสกุลทิพย์ (2539 : 1 ทศด้อย) ศึกษาถึงผลของภาพชุดแสดงพฤติกรรมตัวแบบประกอบคำบรรยายที่มีต่อความเข้าใจ ในการเรียนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองเป็นนักเรียน โรงเรียนจิระศาสตร์วิทยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ปีการศึกษา 2539 จำนวน 60 คน ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย เพศชาย 30 คนและเพศหญิง 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (1) ภาพชุดประกอบคำบรรยาย มีเฉพาะคำบรรยายและภาพประกอบไม่มีภาพแสดงพฤติกรรมตัวแบบ (ผู้แสดง) ประกอบ (2) ภาพชุดแสดงพฤติกรรมตัวแบบประกอบ โดยมีคำบรรยาย 1 ตอน มีภาพประกอบ 5 ภาพเรียงลำดับต่อเนื่องกัน ภาพที่สร้างขึ้นเป็นภาพสายเส้นการ์ตูน เมื่อเรียนจบแต่ละตอนไม่มีกิจกรรมการตั้งคำถามให้นักเรียนเลือกพฤติกรรมตามตัวแบบ (3) ภาพชุดแสดงพฤติกรรมตัวแบบประกอบคำบรรยาย โดยมีคำบรรยาย 1 ตอน มี 5 ภาพเรียงลำดับต่อเนื่องกัน ภาพที่สร้างขึ้นเป็นภาพสายเส้นการ์ตูน เมื่อเรียนจบแต่ละตอนจะมีกิจกรรมตั้งคำถามจากพฤติกรรมที่ปรากฏในคำถาม แล้วให้นักเรียนเลือกภาพที่แสดงพฤติกรรมหรือเป็นตัวแทนที่ถูกต้อง ถ้าทำถูกจะมีคำชมเชยและบันทึกคะแนน (4) แบบทดสอบวัดความเข้าใจ เป็นแบบเลือกตอบชนิด 4 ตัวเลือก การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนทดสอบความแตกต่างของคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะตรวจสอบความแตกต่างรายคู่ ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) พบว่า

1. ค่าเฉลี่ยของคะแนนความเข้าใจในการเรียนของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในระยะก่อนการเรียนของกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลอง 1 และกลุ่มทดลอง 2 คะแนนเฉลี่ยของทั้ง 3 กลุ่มแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
2. ค่าเฉลี่ยของคะแนนความเข้าใจในการเรียนของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ในระยะก่อนการเรียนของกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลอง 1 และกลุ่มทดลอง 2 คะแนนเฉลี่ยของทั้ง 3 กลุ่มแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.1 กลุ่มทดลอง 2 ซึ่งเป็นกลุ่มที่เรียนจากภาพชุดแสดงพฤติกรรมตัวแบบประกอบคำบรรยายมีการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบและเสริมแรงมีผลความเข้าใจในการเรียนสูงกว่ากลุ่มทดลอง 1 ซึ่งเป็นกลุ่มที่เรียนจากภาพชุดแสดงพฤติกรรมตัวแบบประกอบไม่มีการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.2 กลุ่มทดลอง 2 ซึ่งเป็นกลุ่มที่เรียนจากภาพชุดแสดงพฤติกรรมตัวแบบประกอบคำบรรยายมีการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ และเสริมแรงมีผลความเข้าใจในการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เรียนจากภาพชุดประกอบคำบรรยายไม่มีภาพแสดงพฤติกรรมตัวแบบอย่างมีนัยสำคัญ

2.3 กลุ่มทดลอง 1 ซึ่งเป็นกลุ่มที่เรียนจากภาพชุดแสดงพฤติกรรมตัวแบบประกอบ ไม่มีการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบมีความเข้าใจในการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เรียนจากภาพชุดประกอบคำบรรยายไม่มีภาพแสดงพฤติกรรมตัวแบบอย่างไม่มีนัยสำคัญ

ทรงพล อุปจิตกุล (2539 : บทคัดย่อ) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง โรคเอดส์ โดยใช้วิธีทัศน์ประกอบการสอนกับการสอนปกติ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2538 ซึ่งได้จากการสุ่มแบบกลุ่ม แล้วสุ่มห้องเรียนเข้ารับวิธีการสอน โดยกลุ่มทดลองเรียนจากวิธีทัศน์ประกอบการสอนและกลุ่มควบคุมเรียนจากการสอนปกติ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วยวิธีทัศน์ประกอบการสอนเรื่อง โรคเอดส์จำนวน 1 ตอน ใช้เวลา 30 นาที แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการใช้วิธีทัศน์ประกอบการสอน พบว่า

1. นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้วิธีทัศน์ประกอบการสอน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง โรคเอดส์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นักเรียนเห็นค้ำยต่อการใช้วิธีทัศน์ประกอบการสอนมาใช้ในการเรียนการสอน เรื่อง โรคเอดส์ โดยวิธีทัศน์ประกอบการสอนสามารถสร้างความสนใจ ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สื่อความรู้ได้ดีและชัดเจน ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้นเป็นสื่อที่เหมาะสม และควรนำมาใช้ในกระบวนการสอนวิชาสุขศึกษา

อรัญญา เจริญกุล (2539 : บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบผลของการให้ตัวแบบและการใช้สถานการณ์จำลอง ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านบึงอำนาจ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ปีการศึกษา 2538 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าแบ่งเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่ำกว่านอร์แมน โทลท์ที่ 50 ลงมาและไม่ผ่านเกณฑ์ 60% ของจุดประสงค์การเรียนรู้ในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตข้อ

ที่ 18 จำนวน 24 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม โดยกลุ่มทดลองที่ 1 ใช้การให้ตัวแบบและกลุ่มทดลองที่ 2 ใช้สถานการณ์จำลอง เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ แบบทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โปรแกรมการให้ตัวแบบและสมุดภาพการ์ตูน โปรแกรมการให้สถานการณ์จำลองและสถานการณ์ พบว่า

1. นักเรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมดีขึ้นหลังได้รับการให้ตัวแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. นักเรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมดีขึ้นหลังได้รับการใช้สถานการณ์จำลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นักเรียนที่ได้รับการให้ตัวแบบและนักเรียนที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองมีความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกัน

ฉวีวรรณ เก่งแก้ว (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาผลการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จังหวัดตรัง จากรายการวีดิทัศน์ รูปแบบสารคดีโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบเรื่อง ท้องถิ่นของเรา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนโรงเรียนสภาราชนิ จังหวัดตรัง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2539 จำนวน 50 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ 1) รายการวีดิทัศน์รูปแบบสารคดี โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง ท้องถิ่นของเรา 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3) แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับรายการวีดิทัศน์รูปแบบสารคดีโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องท้องถิ่นของเรา พบว่า

1. รายการวีดิทัศน์รูปแบบสารคดีโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบเรื่องท้องถิ่นของเรามีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.06/81.23
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการดูรายการวีดิทัศน์สูงกว่าก่อนการดูรายการวีดิทัศน์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\bar{X} = 48.7, 43.02$) ตามลำดับ

อุไรพรรณ ธนสุกาญจน์ (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาความรู้เรื่องเอดส์ที่ได้จากการชมวีดิทัศน์แบบละครและแบบสารคดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ปีการศึกษา 2539 กลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ วีดิทัศน์ 2 ชุด และแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งมีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .20 – 1.00 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .79 ค่าสถิติที่ใช้คือ t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง พบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา 7 คณะ จากการชมวีดิทัศน์แบบละครและแบบสารคดีมีคะแนนเพิ่มขึ้นแตกต่างกัน คณะเภสัชศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของกลุ่มชมละครมีคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คณะมนุษยศาสตร์

คณะวิทยาการจัดการและคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของกลุ่มชมสารคดีมีคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ทักษะของนักศึกษาต่อการชมวิดีโอทัศนแบบละคร และแบบสารคดีในด้านเนื้อเรื่อง ผู้แสดงหรือพิธีกรและการถ่ายทอดวิดีโอทัศนแบบละคร อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ส่วนด้านการถ่ายทำวิดีโอทัศนแบบสารคดีอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง

3. ความคงทนในการเรียนรู้ทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน

4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5. ความรู้ก่อนและหลังการชมวิดีโอทัศนและแบบสารคดีของนักศึกษาทั้ง 7 คณะ ไม่แตกต่างกันวิจัยในประเทศโดยคูกและอพอลโลนิ (Cook and Apolloni, 1976 : 65-78) ศึกษาเทคนิคตัวแบบ (modeling) และการเสริมแรงทางบวก ใช้ในการเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ให้แก่เด็ก 8 คน อายุระหว่าง 8-9 ปี ซึ่งมีปัญหาด้านค้อยความสามารถทางการเรียน (learning disabled) และมีพฤติกรรมสังคมที่ไม่เหมาะสมโดยได้นำเด็ก 4 คนให้ดูตัวแบบและให้การชมเชยทางสังคมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรม การยิ้ม การร่วมมือ และการสัมผัสทางกายอย่างเป็นมิตร โดยฝึกทีละอย่างในการทดลอง หลังจากนั้นให้ผู้รับการทดลองอีก 3 คนที่ยังไม่เคยได้รับการฝึกเข้าไปร่วมเล่นกับเด็ก 4 คนแรก พบว่า ผู้รับการทดลอง 4 คนแรกมีพฤติกรรมที่ต้องการเพิ่มขึ้น และยังเป็นตัวแบบทำให้ผู้รับการทดลองอีก 3 คน ซึ่งไม่เคยได้ผ่านการฝึกแต่เข้ามาร่วมเล่นด้วย สามารถแสดงพฤติกรรมการเล่นแบบจากเด็กที่ฝึกแล้วได้ โดยมีพฤติกรรมที่ต้องการเพิ่มขึ้นด้วย จึงสรุปได้ว่าการใช้ตัวแบบและการเสริมแรงทางบวกสามารถเพิ่มพฤติกรรม การรายงานถึงความร่วม มือและการชมเชยผู้อื่นอย่างถูกต้องตรงกับกรกระทำจริง รวมทั้งสามารถเพิ่มการแสดงพฤติกรรมจริงในการร่วมมือและการชมเชยผู้อื่นมากขึ้นด้วย

ซิมเมอร์แมน และเจฟเฟ (Zimmerman and Jaffer, 1977 : 773 - 778) ศึกษาลักษณะแม่แบบที่มีผลต่อความสามารถทางการเรียนของเด็กอายุ 6.8 ปีและ 8.8 ปี กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชาย 18 คนและเด็กหญิง 18 คน โดยให้สังเกตแม่แบบแสดงการจัดจำแนกประเภทของภาพจากบัตรภาพ 4 ชุดรวม 12 ภาพ ทั้งนี้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 ให้ดูผลการจัดภาพของแม่แบบเท่านั้น กลุ่มที่ 2 ให้ดูวิธีการจัดภาพ และกลุ่มที่ 3 ให้ดูวิธีการจัดภาพอย่างละเอียด โดยในแต่ละกลุ่มทดลองจัดแบ่งให้ครึ่งหนึ่งได้รับการจัดภาพตามแม่แบบ และอีกครึ่งหนึ่งไม่ได้รับการจัดภาพตามแม่แบบ หลังการทดลองทำการทดสอบการจัดภาพของทุกๆกลุ่ม พบว่า ความสามารถในการจัดภาพของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และกลุ่มที่ 3 มีความสามารถในการจัดภาพสูงกว่ากลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับสถิติที่ระดับ .01

แพทเทอร์สัน และคณะ (Patterson, et al., 1984 : 197 - 200) ศึกษาการใช้ตัวแบบภาพยนตร์เพื่อลดความวิตกกังวล และความกลัวการผ่าตัดในช่องปากกับเด็กที่ไม่เคยรับการผ่าตัดมาก่อนจำนวน 44 คน อายุระหว่าง 2 - 11 ปี โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ให้ดูตัวแบบที่เป็นหุ่นกระบอกแสดงการเตรียมรับการผ่าตัด การดมยาสลบ การเข้ารับการผ่าตัด และพักในโรงพยาบาลน้อยกว่า 24 ชั่วโมง กลุ่มที่ 2 ให้ดูตัวแบบแสดงการเตรียมรับการผ่าตัด การดมยาสลบ การเข้ารับการผ่าตัด และพักในโรงพยาบาลน้อยกว่า 24 ชั่วโมง กลุ่มที่ 3 ให้ดูเทปบันทึกภาพแสดงการเตรียมรับการผ่าตัด การดมยาสลบ การเข้ารับการผ่าตัดและพักในโรงพยาบาลน้อยกว่า 24 ชั่วโมง กลุ่มที่ 4 ไม่ให้ดูตัวแบบใดๆ ผลปรากฏว่าผู้เข้ารับการทดลองกลุ่มที่ 1, 2 และ 3 มีความวิตกกังวลต่อการผ่าตัดลดลงมากกว่าผู้เข้ารับการทดลองกลุ่มที่ 4 และไม่มีความแตกต่างกันในลดลงของความวิตกกังวล ระหว่างผู้เข้ารับการทดลองกลุ่มที่ 1, 2 และ 3

เบน และคณะ (Bein, et al., 1992 : 92 - 99) ศึกษาถึงรูปแบบการสร้างกลวิธีในการแก้ปัญหาสังคม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นวัยรุ่นตอนต้น ซึ่งการวิจัยได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ และผลของความแตกต่างในการใช้รูปแบบทั้งสามคือ การใช้เทปบันทึกภาพอย่างเดิขว การใช้ครูสอนร่วมกับเทปบันทึกภาพและใช้ครูสอน โดยปราศจากเทปบันทึกภาพ ผลปรากฏว่าการใช้เทปบันทึกภาพอย่างเดิขวต่างผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการคิดรูปแบบการแก้ปัญหาสังคมสูงกว่ารูปแบบอื่นๆ

มิเลม และกาเซีย (Milem and Garcia, 1996 : 46 - 47) ศึกษาในนักเรียนระดับเกรด 3 โดยชี้ให้เห็นว่าการใช้ครูเป็นตัวแบบสามารถช่วยนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ในการวิจัยได้ใช้ครูเป็นตัวแบบแสดงให้เห็นวิธีการวางแผนการเรียน การนำเสนอผลงานต่อกลุ่ม การวิจารณ์และการแก้ไข ผลปรากฏว่าการใช้ครูเป็นตัวแบบสามารถช่วยให้นักเรียนมีชัยชนะเหนือความรู้สึกกลังเลใจของพวกเขาในการนำเสนอผลงานต่อกลุ่ม

ซูซานและมิน (Susan and Min, 2002 : 303-323) ศึกษาการซึมซาบของทักษะการแก้ปัญหาจากการเลียนแบบใช้ปัญหาเป็นหลัก (PBL) เกี่ยวกับการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสถานการณ์ใหม่เอี่ยม โดยให้ศึกษาจากการเลียนแบบกระบวนการคิดของผู้เชี่ยวชาญในรูปแบบวิดีโอที่เสนอเป็นตอนๆ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญจะทำกิจกรรมเช่นเดียวกันกับนักเรียนในขณะที่เรียนแบบ PBL โดยมีเงื่อนไข 3 เงื่อนไขในการเปรียบเทียบ คือ เงื่อนไขในการเลียนแบบผู้เชี่ยวชาญจะต้องคิดออกมาดังๆ ขณะทำกิจกรรม ต้องบอกเคล็ดลับและยกตัวอย่างในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและจะต้องอธิบายเครื่องมือตามหน้าที่ แต่จะไม่กำหนดแนวทางสนับสนุนในการแก้ปัญหา จากผลการวิจัยเงื่อนไขในการเลียนแบบเป็นส่วนที่สนับสนุนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดและเกิดการเลียนแบบกระบวนการคิดของผู้เชี่ยวชาญระหว่างการเรียนการสอนแบบ PBL ส่งผลให้สามารถแก้ปัญหาได้ดี

จากงานวิจัยเกี่ยวกับวิธีสอนการเสนอตัวแบบข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ เป็นกระบวนการทางการรู้คิดระหว่างพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมซึ่งตัวแบบเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือตัวแบบไม่มีชีวิตต่างก็มีอิทธิพลต่อผู้สังเกตในการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่พึงประสงค์หรือช่วยลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ทั้งในด้านการศึกษาหรือในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยจึงสนใจการเสนอตัวแบบ เพื่อที่จะทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง และสามารถดัดแปลงการกระทำให้มาเป็นพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสม โดยบุคคลจะปรับแก้พฤติกรรมที่ละเล็กทีละน้อย จนกระทั่งทำได้อย่างถูกต้อง

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเสพยาเสพติด

4.1 ความหมายของพฤติกรรมเสี่ยง

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) อธิบายความหมายของพฤติกรรมว่าเป็น การกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิดและความรู้สึก เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า ส่วนคำว่าเสี่ยงหมายถึง การลองทำดูในสิ่งนี้อาจให้ผลได้ 2 ทางคือ ดีหรือไม่ดี

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (2545) อธิบายว่า เป็นการกระทำที่มีผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งอาจเกิดจากการกระทำที่เกิดอันตรายจากอุบัติเหตุต่างๆ การมีพฤติกรรมทางเพศที่อาจก่อให้เกิดโรคติดต่อที่ร้ายแรงในหญิงบริการ ผู้ที่ชอมเที่ยวหรือมีเพศสัมพันธ์เสรี หรือผู้ที่ฉีดยาเสพติด

จากความหมายข้างต้นจึงสรุปได้ว่าพฤติกรรมเสี่ยงคือ การกระทำของบุคคลที่ได้ลองกระทำแล้วอาจมีผลกระทบต่อความปลอดภัยต่อชีวิตทั้งของตนเองและบุคคลอื่น ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นพฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการเสพยาเสพติด โดยเป็นกลุ่มนักเรียนทั่วไปที่มีใจเสี่ยงในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติดที่ไม่ถูกต้อง มีค่านิยมและเจตคติต่อยาเสพติดไม่ถูกต้องและมีทักษะในการหลีกเลี่ยงยาเสพติดไม่เหมาะสม เช่น อาจจะเคยนั่งร่วมวงกับเพื่อนที่เสพยาโดยที่ยังไม่ได้เสพ หรือบางคนอาจจะเคยทดลองเสพเนื่องจากอยากลองคล้ายตามเพื่อน ต้องการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน และบางคนมียาเสพติดเพื่อจำหน่าย ซึ่งมักจะเป็นเด็กนักเรียนที่มีปัญหาการเรียน ปัญหาครอบครัว อยู่ในครอบครัวหรือคนใกล้ชิดเสพยา สถานการณ์เหล่านี้เป็นปัจจัยที่จะชักนำให้นักเรียนหันมาเสพยาเสพติดได้ และภายใต้สภาพสังคมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกๆด้านทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทำให้บุคคลในสังคมไม่มีเวลาอบรม ดูแลเอาใจใส่และให้ความรักความอบอุ่นเพียงพอ จนเด็กขาดแนวคิดและแบบอย่างที่ดีในการเรียนรู้ และทักษะพื้นฐานที่ใช้ในการปรับตัวและจัดการกับปัญหาต่างๆที่

เกิดขึ้น จึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆที่เป็นภาระของสังคม (จินตนา สัจจารีรัตน์, 2540:13 อ้างถึงใน कुमार ชูสง, 2543:19)

วัยรุ่นในสถานศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญในการแพร่ระบาดของยาเสพติดจากรายงานข้อมูลการบำบัดรักษาของสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) พบว่าในปี 2541 มีนักเรียนเข้ารับการบำบัดรักษาจำนวน 8,539 คน ซึ่งเป็นสัดส่วน 59 คนต่อประชากร 100,000 คน (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2542) การป้องกันการใช้ยาเสพติดจึงเป็นการดำเนินการที่สำคัญที่จะช่วยลดปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเนื้อหาของทักษะชีวิต มาสอดแทรกในการเรียนการสอนทั้งในวิธีสอนการแก้ปัญหา (Problem Solving Method) และการเสนอตัวแบบ (Modeling Method) มาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งสำนักงานโครงการพิเศษ (2541:5) ได้กล่าวว่า ทักษะชีวิตเป็นลักษณะและความสามารถพื้นฐานในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก และความรู้สึกลึกซึ้งภายในตนเองได้อย่างเหมาะสม จนทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมนั้นได้อย่างราบรื่น มีความสุขและสันติ และทำให้นักเรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างชาญฉลาด เป็นการสร้างทักษะการปฏิบัติได้อย่างดีเยี่ยม เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันดังกล่าวจึงใช้ทักษะชีวิตในการสร้างเกราะป้องกันและเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต(สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541:1-4) และแม้ว่าจะมีการประกาศชัยชนะสงครามกับยาเสพติดของประเทศไทยเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 แล้วก็ตาม การรณรงค์ป้องกันปัญหายาเสพติดก็ยังคงดำเนินต่อไปเนื่องจากปัญหา ยาเสพติดจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างต่อเนื่องดังที่ปรากฏตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการให้ความรู้แก่กลุ่มเยาวชนนักเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยการพัฒนาเนื้อหาเรื่องทักษะชีวิตมาประกอบในการจัดการเรียนการสอนจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสามารถช่วยลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเสพยาเสพติดในกลุ่มนักเรียนได้

4.2 ความมุ่งหมายของการลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเสพยาเสพติด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540:4-6) กล่าวว่าเป็นการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยการดำเนินงานในโครงการพัฒนาการเรียนการสอนการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดให้นักเรียน ผ่านกระบวนการทางการ ศึกษาซึ่งเป็นการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในสถานศึกษาและปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้นักเรียนมีทักษะชีวิต(Life Skill) มีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่เลือกตัดสินใจปฏิบัติในการดำรงชีวิตที่ชาญฉลาดและเหมาะสม สามารถอยู่ท่ามกลางยาเสพติดได้โดยไม่ต้องใช้ยาเสพติด รวมทั้งเป็นการพัฒนาผลการเรียนทั้งสามด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะนิสัย

เพื่อให้ผู้เรียน ได้รับการพัฒนา 3 ด้านคือ มีความรู้ (Knowledge) มีเจตคติ (Attitude) มีทักษะ (Skill) โดยในแต่ละด้านมีความมุ่งหมายในการลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเสพยาเสพติดในกลุ่มนักเรียนดังนี้ (คู่มือการสอนทักษะชีวิต เพื่อป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น, 2544 : 3 - 4)

4.2.1 ด้านความรู้ มุ่งเน้นให้นักเรียน

4.2.1.1 สามารถถกวิเคราะห์การแพร่ระบาดและวิธีป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติด

4.2.1.2 สามารถเสนอแนวทางการป้องกันการใช้และแพร่ระบาดของยาเสพติด ในสถานศึกษาของตนเอง รวมถึงในชุมชนรอบ ๆ โรงเรียน

4.2.1.3 มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องยาเสพติดเป็นอย่างดีและถูกต้อง

4.2.2 ด้านเจตคติ มุ่งเน้นให้นักเรียน

4.2.2.1 สามารถตระหนักว่าตนเองมีข้อดีในการป้องกันถูกชักจูง ให้ใช้ยาเสพติดและปมด้อยที่เสี่ยงต่อการถูกชักจูงให้ใช้ยาเสพติด

4.2.2.2 ตระหนักในปัญหาที่เกิดจากการใช้ยาเสพติด

4.2.2.3 มีความภูมิใจในตนเองที่ไม่ใช้ยาเสพติด

4.2.2.4 สามารถแสดงความคิดเห็นต่อบทบาทความรับผิดชอบของตนเอง ในการป้องกันตนเองและเพื่อนนักเรียนจากยาเสพติด และการแพร่ระบาดของยาเสพติด

4.2.3 ด้านทักษะ มุ่งเน้นให้นักเรียน

4.2.3.1 มีความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร โดยสามารถใช้คำพูดและท่าทาง เพื่อบอกความรู้สึกนึกคิด ความต้องการของตนเองต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

4.2.3.2 สามารถปฏิเสธเพื่อนในสถานการณ์ที่อาจถูกชักชวนไปใช้ยาเสพติดได้อย่างเหมาะสม

4.2.3.3 สามารถเตือนเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิดที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการใช้สารเสพติดให้หลีกเลี่ยงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้อง

4.2.3.4 สามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่อาจถูกชักชวนให้ไปใช้สารเสพติดได้

4.2.3.5 สามารถเลือกใช้ชีวิตจัดการกับอารมณ์และความเครียดได้อย่างเหมาะสม
กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้ปีการศึกษา 2544 เป็นปีแห่งสถานศึกษาปลอดยาเสพติด และได้กำหนดนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นนโยบายที่สำคัญและเร่งด่วนที่สถาน

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้ปีการศึกษา 2544 เป็นปีแห่งสถานศึกษาปลอดยาเสพติด และได้กำหนดนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดเป็นนโยบายที่สำคัญและเร่งด่วนที่สถานศึกษาและหน่วยงานในสังกัดต้องถือปฏิบัติ และต้องกำหนดไว้ในแผนงานและกิจกรรมตลอดทั้งปี รวมทั้งต้องให้ความรู้ ความเข้าใจถึงโทษและพิษภัยของยาเสพติดกับนักเรียนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยมียุทธศาสตร์ในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดดังนี้

1. จำแนกกลุ่มเป้าหมาย โดยการจำแนกนักเรียนออกตามลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออก โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ดังนี้

1.1 กลุ่มนักเรียนที่ไม่เคยใช้ยาเสพติด

1.2 กลุ่มนักเรียนที่มีประสบการณ์ในการใช้เหล้า บุหรี่หรือเริ่มทดลองใช้ยาเสพติด บางชนิดและมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนอื่น ๆ แต่ยังไม่ติดยาเสพติด

1.3 กลุ่มนักเรียนที่ติดยาเสพติด

1.4 กลุ่มนักเรียนที่มีพฤติกรรมในการค้ายาเสพติด

การจำแนกกลุ่มเป้าหมายตามลักษณะของพฤติกรรมเสี่ยงเช่นนี้ จะทำให้สามารถกำหนดมาตรการที่จะดำเนินการกับแต่ละกลุ่มได้อย่างชัดเจน

2. ผสมผสานมาตรการในการดำเนินงาน โดยใช้มาตรการทั้ง 3 มาตรการ คือ

2.1 การป้องกันยาเสพติด โดยดำเนินการทั้งการให้การศึกษา การแทรกแซงพฤติกรรม การใช้ยาเสพติด การแนะแนวหรือการให้คำปรึกษาและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

2.2 การบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ

2.3 การปราบปรามยาเสพติด

3. ระดมทรัพยากรของโรงเรียนและชุมชน

การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาจำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม โดยการระดมทรัพยากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาทุกคน อันได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสมาคมและผู้ปกครอง หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ สารวัตรนักเรียน แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและหน่วยงานภาคเอกชนในแต่ละท้องถิ่น

4. การให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

เนื่องจากปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาเป็นเรื่องที่มีนักเรียนเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และได้รับผลกระทบโดยตรง ดังนั้นการให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมรับรู้และมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาที่เกิดขึ้นจะเป็นแนวทางให้เกิดการยอมรับและยึดถือปฏิบัติตามโดยคุณผู้ อีกทั้งเป็นแนวร่วมในการดำเนินงานง่ายต่อการขยายผลไปสู่ นักเรียนทุกคน กิจกรรมที่นักเรียนสามารถ

กิจกรรมเพื่อนเพื่อเพื่อน การจัดกิจกรรมชมรมต่อต้านยาเสพติดในโรงเรียน โดยกิจกรรมเหล่านี้ ควรมีครูหรืออาจารย์เป็นที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำแก่นักเรียนด้วย

การที่นักเรียนได้มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเป็นประโยชน์เช่นนี้เป็นการพัฒนาบุคลิกภาพ ความเป็นผู้นำและเสริมสร้างทักษะทางสังคมให้แก่ นักเรียน เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดให้แก่ นักเรียนที่มีส่วนร่วมอีกด้วย

4.3 แนวทางในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา

หลักการในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายนักเรียนออกเป็น 4 กลุ่ม มีการดำเนินงานในแต่ละกลุ่ม ดังนี้(สุชาติ เหล่าบริพัตรและคณะ, 2542 : 6-9)

4.3.1. กลุ่มนักเรียนที่ไม่เคยใช้ยาเสพติด

การดำเนินงานป้องกันยาเสพติดในกลุ่มนักเรียนที่ไม่มีประสบการณ์ในการใช้ยาเสพติด เป็นการดำเนินการสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดในระยะยาว โดยมีมาตรการในการดำเนินงานแก่นักเรียน ดังนี้

4.3.1.1 มาตรการทางการศึกษา

ในการให้การศึกษาเพื่อการป้องกันยาเสพติด มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ปรับเปลี่ยนเจตคติและการปฏิบัติตนของนักเรียนเกี่ยวกับยาเสพติด โดยมีลักษณะของการดำเนินงาน 3 ลักษณะ คือ

ก. การกำหนดเนื้อหาความรู้เรื่องการป้องกันยาเสพติดในหลักสูตร เพื่อให้มีการเรียนการสอนในทุกระดับชั้นที่กำหนดหลักสูตรไว้ในระดับประถมศึกษา โดยมีเนื้อหา ดังกล่าวอยู่ในวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต ส่วนในระดับมัธยมศึกษาจะมีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดในวิชาสุขศึกษาและพลานามัย

ข. การผนวกเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดเข้าไปในวิชาต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยไม่มีหลักสูตรกำหนดไว้ แต่เป็นการที่ครู-อาจารย์ผนวกเนื้อหาความรู้ที่เหมาะสมเข้าไปในวิชาที่ตนสอนหรือมอบหมายให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า เขียนเป็นรายงานหรือเรียงความในวิชาภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ เป็นต้น

ค. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อประโยชน์ในการป้องกันยาเสพติด กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันยาเสพติดที่เสริมหลักสูตร ได้แก่ การจัดตั้งชมรมต่อต้านยาเสพติดในโรงเรียน การจัดค่ายเสริมสร้างทักษะชีวิต กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี กิจกรรมกลุ่ม

เพื่อน กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ การป้องกันยาเสพติดที่ได้รับ การส่งเสริมให้ดำเนินการในสถานศึกษา

4.3.1.2 มาตรการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

มาตรการในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มุ่งรณรงค์ให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อการ ป้องกันยาเสพติดแก่นักเรียน เพื่อสร้างความตระหนักต่อปัญหาเสพติด และรู้จักการปฏิบัติตน ในการป้องกันปัญหาเสพติด กิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ที่โรงเรียนได้ดำเนินการมีดังนี้

- ก. การจัดป้ายนิเทศในชั้นเรียน หรือตามบอร์ดต่าง ๆ ในโรงเรียน
- ข. การจัดนิทรรศการในเวลาและโอกาสที่สำคัญ เช่น วันต่อต้านยาเสพติด
- ค. การจัดเสียงตามสายในโรงเรียน
- ง. กิจกรรมหน้าเสาธง
- จ. การจัดทำโปสเตอร์ และแผ่นพับ เพื่อเผยแพร่ในสถานศึกษา
- ฉ. การจัดบรรยายและการจัดอภิปรายโดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ
- ช. การจัดการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดในโรงเรียน

กิจกรรมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ นักเรียนสามารถมีส่วนร่วมดำเนินการ ได้โดยมีครู-อาจารย์เป็นผู้ให้คำปรึกษา แนะนำและส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการ

4.3.1.3 มาตรการทางเลือก

มาตรการทางเลือกเป็นมาตรการที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ทั้งทาง ร่างกาย อารมณ์และสังคมของนักเรียน โดยมีการดำเนินกิจกรรมทางเลือกด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ก. ด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ การส่งเสริมการออกกำลังกายและการเล่น กีฬา เช่น การแข่งขันกีฬาภายในโรงเรียน การจัดการแข่งขันระหว่างโรงเรียน การออกกำลังกาย และการเล่นกีฬาตาม โครงการสถานกีฬา เพื่อการป้องกันยาเสพติดและการนันทนาการอื่นๆ
- ข. ด้านจริยธรรม ได้แก่ การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนาในโอกาสวัน สำคัญทางศาสนา การอบรมศีลธรรม การฝึกนั่งสมาธิ และการส่งเสริมประเพณีไทย
- ค. ด้านสังคม เช่น การรวมตัวกันจัดตั้งเป็นชมรมต่างๆ ในโรงเรียน เช่น ชมรมคณิตศาสตร์ ชมรมห้องสมุด ชมรมภาษาอังกฤษ และชมรมต่อต้านยาเสพติด-เฮคส์ การ ร่วม กิจกรรมอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์ในโรงเรียน กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี กิจกรรมค่าย เยาวชน
- ง. ด้านการฝึกอาชีพ ได้แก่ กิจกรรมสหกรณ์ กิจกรรมบริษัททำกาดใน โรงเรียนและ กิจกรรมโครงการส่งเสริมการเกษตรในโรงเรียน เป็นต้น